

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

COANDE, NICOLAE

Mansarda Europa (Din casa „Heinrich Böll“ în camera „Albert Camus“) /

Nicolae Coande. - Pitești : Paralela 45, 2019

ISBN 978-973-47-3075-9

821.135.1

Nicolae Coande

MANSARDA EUROPA

(Din casa „Heinrich Böll“ în camera „Albert Camus“)

Copyright © Editura Paralela 45, 2019

Prezenta lucrare folosește denumiri ce constituie mărci înregistrate, iar
conținutul este protejat de legislația privind dreptul de proprietate intelectuală.
www.edituraparelela45.ro

Editura Paralela 45

Cuprins

Un prolog.....	7
Fereastra din acoperiș. Un anotimp în Westfalia	9
O mansardă în Münsterland.....	83
Viena – Jurnal de „quartier“	187
Pisica din Lavigny [Jurnal de castel].....	259

Occidental, dar și stările de admirație necondiționată care adesea induc românilor culpa de inferioritate. Am trăit printre scriitori și artiști a căror artă și experiență îmi spunea mai multe despre țările lor decât credem că am putea afla din comunicatele oficiale sau din media străină. Am avut timp pentru scris și pentru a-mi aerisi mintea – iată esențialul.

Pentru că scrisul nu este doar vanitate personală, ci și barieră sonică împotriva curgerii vremii, acea uitare atât de confortabilă pentru cei care vor să trăiască în iluzia că viața e vis, iar faptele noastre sunt doar borne de fum de care nu suntem vinovați în totalitate. Un fatum căruia ne putem sustrage, chiar și atunci când am fost avertizați de bătrânul poet: „Pulvis et umbra sumus“.

FEREASTRA DIN ACOPERIȘ. UN ANOTIMP ÎN WESTFALIA

Am ajuns pentru prima oară în Germania (și în Occident) la o rezidență literară oferită de Heinrich Böll-Stiftung, în landul Nordrhein-Westfalen. Am ținut un jurnal sporadic, iar notațiile de atunci au fost extinse ulterior într-o cărțuție fără pretenții, *Fereastra din acoperiș. Un anotimp în Westfalia*, apărută în pripă în 2005 la o editură craioveană. Timp de patru luni, între 7 noiembrie 2003 și 5 martie 2004, am locuit într-o mansardă în casa în care și-a trăit ultimii șaptesprezece ani de viață Heinrich Böll, laureatul Premiului Nobel pentru literatură în 1972. Ca soldat al Reichului, Böll a mășăluit inclusiv pe teritoriul României în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, iar mai târziu a căzut prizonier la americani, apoi a fost eliberat. A făcut parte din cohortele dezmembrate ale Wehrmachtului care se grăbeau să se predea armatei SUA, altminteri ar fi căzut prizonier la ruși.

În veranda Casei Böll am văzut câteva fotografii înfățișându-i pe Böll și pe Alexandr Isaievici Soljenițin, uriașul scriitor și disident rus. Se plimbau prin grădina micuță, în 14 februarie 1974, când au fost încercuiți de zecile de paparazzi care au luat cu asalt reședința lui Böll. Amândoi făcuseră frontul, așa că nu s-au speriat prea tare: au văzut ei încercuiri și mai dure. În ce împrejurări a ajuns marele rus în casa scriitorului german din micuța localitate Langenbroich (unde la 60 de km de Köln) puteți afla din cartea lui Soljenițin,

Ca bobul între pietrele de moară. Prin această grădină și pe drumurile din jurul localității unde am locuit timp de patru luni m-am plimbat și eu, întrebându-mă uneori ce caut pe aici, atunci când scriitorul nu (mai) putea răspunde la această îngrijorare amuzantă. Este felul în care ființa noastră reacționează la deprădăcinare, chiar și temporară, mai ales atunci când ia act de felul în care eul nostru e prezent în lume prin pagina scrisă.

În fond, eram un călător needucat și nu am pretenția că aș fi altfel nici acum, la 15 ani trecuți de la această experiență decisivă, deși am avut norocul să mai călătoresc în câteva țări care cheamă scriitorii să le viziteze – doar pentru că sunt scriitori și pentru că sunt apreciați ca atare. N-ar fi rău să învețe și România așa ceva, însă mi-e teamă că nu o va face prea repede. Nu în timpul vieților noastre, cu siguranță.

Plec din Casa Böll

„4 martie, 2004

M-am trezit cu capul și cu gândurile umflate; am trimis un ultim articol la ziar (*Vizită la Deutsche Welle*) și am încercat să refac bagajul – nu mai am voință, așa că l-am lăsat baltă. Voi vedea ce va fi la aeroport. Am transcris o poezie (*Poetul își declină faima*) în Cartea de onoare a Casei, dar și fragmentul liminar din *Fotografie de grup cu Domn*, apărut deja în *Ramuri*, în traducerea în engleză a lui Adrian Buz. Mă întreb cine va citi cărțoiul ăsta în care mi-am lăsat și eu amprenta, de vreme ce este ținut sub cheie de Herr Knodel, omul de legătură de la *Der Burgermeister din Düren*? Înaintea mea, nu mai puțin de 106 scriitori și artiști au semnat aici, punându-și gândurile mai mult sau mai puțin patetice în dispoziție lirică pe pagina albă, poroasă, ca pentru o eternitate așijderea. Unii și-au lipit chiar și fotografii, tăieturi din ziare, mărturii ale trecerii lor prin spațiul german.

Mă gândesc în timp ce scriu că e prea multă vanitate în gestul de a scrie și de a poza; parcă m-aș opri, dar nemții n-ar înțelege reținerea asta decât ca pe o formă de impolitețe.

Vremea e ușor înnorată și afară mașina salubrității își face conștiincioasă treaba. Și munca mea aici s-a încheiat. Roadele, câte vor fi, se vor vedea mai târziu. Sigrun m-a sunat să-mi spună că va trebui să mă prezint la Schalter 331, în aeroportul din Frankfurt, pentru a plăti diferența de preț pentru schimbarea datei de zbor. Nu va mai veni mâine dimineață la Hauptbahnhof Köln să-și ia la revedere; sper să mă descurc în imensul aeroport. Ziua e splendidă aici, de autentică primăvară. Merg în grădină să fac o ultimă fotografie. Eu și iarba din Langenbroich...”

Ieșirea

Acestea au fost ultimele notații pe care le-am făcut în prețuia plecării din Heinrich Böll Hause, după patru luni de ședere la prima mea bursă literară, în prima mea călătorie în afara țării, chiar în marele plămân vestic al Germaniei, Nordrhein-Westfalen. De acasă aveam vești că iarna se mai înmuiase și că, timidă, primăvara se arăta în ipostaze care mai împlânzesc inima românilor, împietrită timp de cinci luni de geruri grele și viață mohorâtă. Stătusem 120 de zile în casa unde a trăit ultimii ani de viață laureatul din 1972 al Nobelului pentru literatură, omul pe care-l vedeam fotografiat împreună cu Soljenițin în grădina unde păștea un cal alb care, atunci când mă vedea, necheza după bucățica de zahăr cu care-l obișnuisem. Plecasem din România cu o anume oboseală în suflet și în minte, neconștientizând deloc că voi rămâne atât de mult în altă țară, pe o vreme ploioasă ce pune vâluri cenușii pe umeri: să plec, să rămân? Nu mă gândeam decât la faptul că nu sunt în cea mai bună formă pentru o

astfel de călătorie și că mai bine aș fi plecat primăvara. Am avut de câteva ori senzația că îi las în România pradă iernii pe cei dragi și că dezertez, cumva rușinos, de la îndatoriri. Scrupule nu tocmai cinstite, ușor ambalate într-o ipocrită părere de rău... voiam să plec, totuși. În timp ce ei urmau să rămână acasă pentru a înfrunta greul iernii, eu urma să lenevesc într-o țară care avea, iată, și grija scriitorilor din locuri care nu-și permit să le ofere casă și masă doar pentru ca ei să „creeze“. Oare? Chiar să nu-și permită România acest lucru? În țări-soară fusese o vreme când scriitorii obțineau o casă sau o mașină doar pentru o poezie dedicată partidului unic. Scribii unici. „Opera“ profitabilă. Spinările plăcut aplecate pentru stăpânii vremii. Dar chiar erau ăia scriitori sau fusese vorba despre ipocrizia criminală a unor inși care ținând pana în mână, o forțau să devină lingura cu care mâncau din muntele de rahat al epocii? Poate că au dreptate Ana Blandiana, Augustin Buzura, Nicolae Breban sau Nicolae Manolescu să spună că la noi s-a publicat tot ce s-a scris mai bine, cu marile-măruntele cedări în fața cenzurii – altfel nu se putea. Poate că Luca Pițu are și el dreptate să-i ironizeze pe acești mentori ai culturii românești, mai ales că au avut cedările și compromisurile lor și l-au lăsat pe Nicolae Ceaușescu în postura de singur factotum al epocii! Însă de ce simt câteodată că nu ăsta e „războiul“ meu și mă regăsesc în melancolia celui care știe că scriitorii români n-au produs un Platonov, Șalamov, Mandelștam, Soljenițin, Havel, Patočka (excepția Goma spune totul), și că versatilitatea, proteismul și eschiva personale, cu mici excepții, au devenit politici culturale agreeate de bonzii culturali ai vremii în cârdășie cu aparaticii roșii? Vorbim cu emfază de dictatura din Rusia, suntem uluiți de forța Molohului roșu, dar uităm ce rezistență, sfârșită chiar în Gulag, au opus scriitorii și artiștii ruși. Oare eu ce-aș fi făcut în vremuri potrivnice scrisului? Aproape că îmi vine să râd: când au fost în România vremuri propice scrisului?

În aeroport, înainte de vamă, simt că sunt obosit și aș vrea să dorm. Nu mi-e frică de zbor pentru simplul motiv că n-am zburat

niciodată, dar nervii sunt încordați. Așezat pe un scaun, cu bagajele alături, îl zăresc pe fostul ministru al Turismului, Agathon, intrând vijelios înăuntru, însoțit de o doamnă elegantă și apuc să văd cum vameșii îl salută respectuos înainte de a dispărea în burta terminaleului. Probabil pleacă la New York sau doar o însoțește pe femeie, fiindcă peste puțin timp se anunță o cursă într-acolo. De câte ori o fi zburat ministrul Dracula Park cu avionul, mă întreb, apucat de accese statistice. De câte ori a vrut, mai apuc să-mi răspund înainte de a auzi că pasagerii pentru Frankfurt trebuie să fie pregătiți pentru preparativele de vamă. Brusc îmi amintesc de răposatul Romulus Diaconescu, ochii cei mai albaștri ai „Ramuri“-lor, care-mi povestea acum câțiva ani ce văzuse prin Viena. Cum îi spuneam, cu-n soi de autoironie, că nu am ieșit niciodată din țară, el revenea candid: n-ai fost nici până la Budapesta, Nicule? Du-te măcar până acolo și vei fi deja în Occident... Râdeam de propunere (și de propria mea „virginitate“) și bavardam mai departe despre scriitorii sub comunism, despre felul în care, îmi povestea el, Petre Țuțea ajunsese să-l admire fără să-l cunoască pe I. Hinoveanu, șef comunist la *Scrisul românesc*, pentru că acesta spusese cândva o gogomănie cât Bănia despre nu știu ce preeminență istorică a lui Mihai Viteazul față de... Ștefan cel Mare, fapt care îl amuza copios la terasa de la Casa Scriitorilor pe bătrânul fost deținut politic. Venea acolo pentru un blid de mâncare, el care fusese director în Ministerul Economiei Naționale, dar „inadaptat“, cum se autocaracteriza ironic după ieșirea din pușcăria comunistă, „la situația economică și politică actuală“!

Acum, prima mea călătorie în afară este chiar în Germania și îmi amintesc amuzat că, ajuns aici, a trebuit să răspund foarte serios unor elevi germani care mă întrebau de câte ori le mai vizitasem țara sau ce alte zone ale lumii mai văzusem: „Ich bin zum ersten mal in Deutschland“. Figurile lor trădau uimirea, o uimire care n-o întrecea pe a mea însă, chiar dacă ea se topise în porii feței mele și părea la prima vedere o indiferență blazată, a unuia care călătorise

din emisfera sa în cea australă cu aerul șamanului practicând ascensiunea în fața izbei sale, fără să apeleze la Tarom sau la Lufthansa. Sunt de o comoditate extraordinară, așa încât îmi doresc să am puteri paranormale și să ajung cu viteza gândului la Frankfurt, fără să mai fie nevoie să-i încurc pe funcționarii și piloții companiei cu care zbor. Cărați băieți, eu vin de unul singur! Cum nu-s mentat, nici precog sau măcar călător în timp, sunt nevoit să merg la ghișeul de unde solicit biletul dus-întors reținut de fundație printr-o agenție din Berlin. Slavă Domnului, nu sunt probleme și, după ce prezint pașaportul, primesc biletul însoțit de urările de călătorie plăcută. La ora 9.35, pe șapte octombrie 2003, decolez spre Germania și după ce avionul sparge plafonul de nori descoperind soarele ascuns până atunci am o mică revelație (umană): nu voi vedea nici de data asta Budapesta, adică locul unde începe Occidentul...

Întâlnire cu Domul

*Voi domuri nevăzute,
voi fluvii nesusurate,
voi ceasuri...*
Paul Celan, *Köln, Am Hof*

La Zeit-Café, în marea gară a Kölnului, timpul își întinde trupul prin geamurile care lasă să se vadă umbra neagră a unui supraviețuitor din alte vremuri: Kölner Dom Sankt Petrus. Abia după ce am ieșit a doua oară din forfota gării am reușit să-l văd. Eram prea precipitat, neliniștit că nu o găseam pe Sigrun Reckhaus, managerul de proiect de la Heinrich Böll Haus – Langenbroich, pentru a-l mai putea zări. În fapt, mi-am dat seama mai târziu, eram prea „scund” și prea prins în ignoranța mea (credeam că e situat undeva mai spre centrul) pentru a avea ochi și pentru el. Când mi-a crescut

în față, am încremenit. Peste o mie de ani de geniu religios german străjuiau în piatră întunecată lângă liniile de cale ferată strânse în marele nod situat chiar lângă Rin. A, mai era și Rinul! Treceam dintr-o uluială într-alta și mi-am auzit, ca prin vis, numele strigat la un megafon din incinta gării. Sigrun sosise și încerca să dea de mine făcând apel la serviciile Deutsche Bahn. Asta m-a amuzat la culme: eram un provincial dat în urmărire după ce se rătăcise într-un, complicat pentru el, triunghi nemțesc al Bermudelor!

Peste Main trecusem din greșală, după ce, coborât din avionul care mă adusese de la București la Frankfurt, urcasem într-un mic tren în căutarea gării de unde trebuia să iau un ICE spre Köln. Cât plutisem, stătusem alături de o româncă stabilită de ceva vreme în Germania, dar n-am vorbit cu ea decât spre sfârșitul călătoriei. Eram prea preocupat să văd catalaunicele de sus, peste care soarele se desfășura generos, și să mă pregătesc pentru momentul aterizării. Cei peste 1450 de kilometri i-am mers ca pe jos: pas cu pas, pe o potecă din nori pe unde tăpile nu lasă nici o urmă. Fusesem informat de viitoarele mele gazde că prima mișcare după ce urma să aterizez era să iau trenul din Fernbahnhof, gara din aeroport, și mi s-a părut ciudat că trebuie să ies din incintă, dar eram neajutorat și am decis s-o urmez pe „nemțoaica” mea. Dar nu la gara principală din oraș trebuia să ajung eu, ci să rămân în vastul spațiu al aeroportului, să cobor un etaj-două la Fern și să gădesc linia 6, de unde trebuia să iau ICE 610 spre Köln. De acolo aveam să plec, în cele din urmă, după ce am colindat câteva zeci de minute în căutarea gării corecte. Nici eu n-am întrebat cum trebuie, nici româncă nu a înțeles prea bine, dar așa s-a făcut că am călătorit cu un „zug” care era metrou în tunel și tren la suprafață, cale de trei stații până în gara principală a orașului. Am trecut și peste Main, altfel când aș mai fi avut ocazia?

La Hauptbahnhof, un „ceferist” amabil, dar care nu știa engleză, m-a ajutat să scot de la un automat digital Fahrkarte, biletul de tren, grație unui cod pe care-l aveam de la agenția care-mi trimisese și

biletele de avion. Acolo am realizat că eram în eroare, dar senzația asta o avusesem și mai devreme, atunci când, urcând și coborând scări rulante prin aeroport, zărisem indicatoare care duceau spre Fernbahnhof. Am crezut că e același lucru cu Hauptbahnhof, însă abia când am văzut ora și trenul cu care trebuia să călătoresc spre Köln, mi-am dat seama că nu e în regulă. Pe bilet scria că e valabil pentru ora 20, iar eu trebuia să mă întâlnesc cu Sigrun la Köln, la ora 14.06! Am fost puțin furios pe neatenția mea, mai ales neajutorat, dar trebuia să remediez. Mai târziu am conștientizat că asta face parte din nepotrivelile călătoriilor la distanță și că orice eroare de acest fel intră în educația sentimentală a novicelui. Și astfel, avea să fie o glumă față de ce mi s-a întâmplat la întoarcere! Așa că m-am întors binișor pe același drum, cu același bilet cu care venisem – prima infracțiune comisă pe teritoriul Germaniei! – și, la aeroport, am găsit relativ ușor Fern-ul. Aerogara era bine pusă la punct, cu lift pentru bagaje grele sau pentru invalizi, dar când am vrut și eu să cobor (calea ferată era cu un etaj mai jos) liftul n-a venit la comanda mea șoptită. La linia 6, *intercity*-ul n-a sosit nici el la ora prescrisă, astfel că, plin de patriotică simțire, am gândit că nu numai CFR-ul are lacune de felul acesta. ICE-ul cu care trebuia să călătoresc a venit cu 10 minute întârziere, cam cât a avut și acceleratul care m-a adus de la Craiova la București. Cine spune că românii sunt mai puțin punctuali decât nemții?

În trenul care șerpuia lin către Köln, așezat pe un alt loc, dintr-un alt vagon decât cel de pe bilet, am avut răgaz, timp de 50 de minute cât a durat călătoria, să văd cum vecinii mei își deschisese laptopurile sau cărțile pentru a se relaxa până la destinație. Cu geamantanul înghesuit la picioare, privind crispat ceasul electronic din vagon, aveam încă o dată regretul că va trebui să stau iarna în Germania și să car haine groase, și chiar ceva de mâncare pentru primele zile: îmi doream să fiu în cămașă, să am o carte de credit în buzunar și să fi purtat după mine un bagaj ușor, în care să nu am decât două-trei cărți și o hartă a regiunii unde urma să ajung.

Eram, de fapt, deja în Nordrhein-Westfalen, dar nu aveam cum să știu la ora la care „zburam” către orașul unde se născuse Heinrich Böll și unde Sigrun Reckhaus mă aștepta să mă preia pentru a mă conduce la Langenbroich. Creierul meu comanda limbii să spună liniștitorul „Ich habe Zeit”, dar simțeam deja că intrasem în alt timp, într-o dimensiune care avea să mă schimbe întrucâtva, dincolo de încăpățănarea de a crede că experiențele decisive le facem la 20 de ani și că tot ce se întâmplă după 40, chiar dacă poate părea autentic, nu este decât o compensație a faptului că n-am fost în stare să ne deschidem la vreme către lume. Firește, eram bucuros că mergeam acum într-un tren luxos prin cea mai prosperă țară a Europei și că urma să petrec aici câteva luni, dar un sentiment al inutilității clipei pusese deja stăpânire pe mine: am venit prea târziu/ niciun mesaj nu animă vocile mele...

Din melancolia asta de marginal m-a smuls zâmbetul de bun venit al doamnei Reckhaus, care se scuza pentru a nu mă fi reperat la timp, acolo, lângă Zeit-Café, în timp ce eu dădeam mecanic din cap și, uitând de toată politețea lumii, îi spuneam că nu credeam că Domul este atât de aproape de gară! A surâs și m-a invitat să urc în mașina cu care venise. Până la Langenbroich, acolo unde se află Casa Böll, am făcut mai bine de o oră, după ce, la un moment dat, am trecut prin Düren, cel mai răsărit oraș din împrejurimi. Discuția a fost animată, și simțeam cum sunt volubil doar pentru a-mi ascunde neliniștea care mă încercase încă de la plecare: nu voi vorbi un cuvânt în românește timp de patru luni, pentru că nu voi avea cu cine! Voi fi singur într-o limbă străină și mă voi preface că îmi este bine. Intuisem încă de acasă un adevăr deloc convenabil: eram prea „bătrân” pentru o descindere bruscă în inima Europei; eu, care nu văzusem nici măcar Bulgaria, trebuia acum să joc rolul scriitorului care a citit toate cărțile, dar n-a văzut decât fotografii din țările pe unde umblase închipuit. Simplul gând că nu mă întorceam acasă săptămâna viitoare mă făcea să-mi doresc să mă întorc chiar atunci

înapoi. Nu mă topeam de dorul României, dar acolo era trecutul meu de până la 41 de ani și, logic, avea să fie și viitorul. Nu vedeam nimic bun în acest interludiu și, cu excepția faptului că puteam scrie și citi liniștit timp de patru luni, nu eram deloc turistul care vrea să se îmbibe de Abendland pentru a le spune celor de acasă ceea ce știu sau intuiesc și ei: acolo este o lume-timp diferită.

Heinrich Böll Hause

O parte din casa în care am stat pe toată perioada bursei fusese cumpărată de Heinrich Böll în 1966, contra sumei de 8 000 de mărci, recondiționată apoi, îmbunătățită. Scriitorul se săturase de zgomotul urban – la Köln locuia chiar lângă stadionul echipei locale și, la un moment dat, n-a mai suportat decibelii fanilor turbulenți. În felul acesta a cumpărat casa din ținutul mamei sale, lângă Düren, acolo unde venea adesea în copilărie. Informația am primit-o de la Frau Waltraud Ludwig, arhiva vie a casei, un fel de inger-gardian al tuturor bursierilor care au trecut cândva pe aici, începând cu 1990, anul înființării fundației, sub egida Partidului Ecologist. De fapt, Heinrich Böll Haus, cea care mi-a oferit bursa de patru luni, este parte integrantă a Heinrich Böll Stiftung, instituție de prestigiu în lumea culturală și chiar politică a Germaniei, cu filiale în 16 landuri, dar și în afara granițelor țării. În această formulă, fundația există din 1996 și, între alte activități, cum ar fi organizarea de conferințe pe teme globale ale umanității sau editarea de cărți, oferă și câteva importante premii, dintre care amintesc doar trei: „Petra Kelly” (înstituit la câțiva ani după dispariția unei figuri-simbol a ecologiștilor germani), „Christa Brandt” și „Hannah Arendt”. Acest ultim premiu a fost decernat, începând cu 1995, unor personalități din lumea cultural-militantă din Europa și SUA: Agnes Heller, profesor de

filosofie politică la New School University din New York, François Furet, celebrul istoric francez, Joachim Gauck, pastorul luteran care a cernut arhivele STASI, Massimo Cacciari, filosof italian, Yelenna Bonner, colaboratoare a lui Andrei Saharov și veche disidentă, Daniel Cohn-Bendit, unul dintre capii revoltelor de stradă din Parisul anilor '68, actualmente parlamentar european, Gianni Vattimo, prea bine cunoscut și în România pentru cărțile sale de filosofie traduse la Editura Pontica. Începând cu 1985, fundația a oferit inclusiv Premiul „Heinrich Böll” unor scriitori reputați de limbă germană, printre care se numără mai cunoscuții, pentru mine, Hans Magnus Enzensberger, Elfriede Jelinek, W.G. Sebald.

Pe 7 noiembrie 2003, am intrat pe poarta casei, pe sub o boltă din cărămidă, deasupra căreia se întindea o viță-de-vie groasă; când, pe 5 martie 2004, plecam de acolo, îmi părea nițel rău că nu gustasem din strugurii acelei vițe încărcate de ani, plantată de Böll poate. Cunoșteam poarta dintr-o poză găsită pe internet, dar și din fotografiile pe care mi le arătase cu ceva timp în urmă poetul Vasile Baghiu, cel care fusese acolo în 2002 și care mă și recomandase ulterior. Primul bursier a sosit aici în 1990, iar începând cu 1991 s-a intrat într-un ritm susținut care continuă până astăzi, chiar dacă anual nu vin aici atâtea bursieri câți vin, să zicem, la Schloss Solitude (Stuttgart), Schöppingen (lângă Münster) sau Schloss Wiepersdorf (Brandenburg). Spre deosebire de altele, cum ar fi cele remarcate mai sus, Fundația Böll nu-și ascunde deloc intențiile caritabile: pe lângă recunoașterea meritelor culturale ale celor acceptați, ea dorește să ajute artiști din țările paupere ale lumii sau oferă efectiv, pentru cel mult patru luni, azil... cultural unor oameni care au probleme cu regimurile anti-democratice din țările lor.

Nu era cazul lui Toni Kan Onowrdi, poet nigerian de limbă engleză, trăitor în Lagos, primul bursier cu care am vorbit chiar la sosirea mea acolo. În Lagos lucra la o bancă, dar poetul era licențiat la Universitățile din Lagos, respectiv Jos. Debutase cu o carte de poeme